

PRATARMĖ

Vadovėlis yra sudarytas pagal paleontologijos dalyko, dėstomo Vilniaus universiteto geologijos ir biologijos specialybių studentams, mokymo programas. Paleontologija yra įvadinis geologijos ir biologijos mokslų ciklo apie gyvybės Žemėje kilmę bei raidą dalykas, pagrindžiantis organinio pasaulio evoliucijos, istorinės geologijos, paleoekologijos, stratigrafijos studijas. Atskiros vadovėlio dalys yra glaudžiai susijusios su botanika, zoologija, paleogeografija, paleoekologija ir evoliucijos mokslu.

Tai pirmasis paleontologijos vadovėlis, parašytas lietuvių kalba. Jį sudarant buvo remtasi daugiamete vadovėlio autorių patirtimi, sukaupta dėstant paleontologiją geologijos, biologijos ir geografijos specialybių studentams, besimokantiems Vilniaus ir Pedagoginiame universitetuose. Autoriai stengėsi vadovėlyje pateikti pačius naujausius paleontologijos mokslo duomenis, sukaupčius ir aprašytus įvairių pasaulio šalių vadovėliuose, monografijose, specialiuose mokslo straipsniuose, tarp jų ir lietuvių paleontologų. Šioje knygoje yra apie 300 iliustracijų, daugiausia atskirų organizmų grupių anatomicinės sandaros piešinių, schemų ir fotografijų, pateikta naujausia tarptautinė stratigrafijos skalė. Šis vadovėlis dar ypatingas tuo, kad jame nagrinėjama visų septynių karalysčių (Bacteria, Archeae, Plantae, Chromista, Protista, Fungi ir Animalia) organizmai, tarp kurių yra tiek bebranduolių (*Procarvota*) antkaralystės, tiek branduolinių (*Eucaryota*) antkaralystės atstovų. Ypač didelę vadovėlio dalį sudaro *Eucaryota* antkaralystės atstovų (augalų, gyvūnų – bestuburių ir chordinių, tarp jų ir žmogaus (Hominidae) šeimos atstovų ir jų raidos) aprašymas.

Šį vadovėlį sudaro dvi didelės dalys: įvadas – pirmieji šeši skyriai – ir sisteminė dalis.

Įvadinuose skyriuose aptariamas gyvybės atsiradimas Žemėje ir pagrindiniai jos raidos pokyčiai, svarbiausios paleontologijos sąvokos, fosilizacijos ir iškastinių organizmų liekanų įvairovės, organizmų išmirimo įvairiais Žemės raidos laikotarpiais, iškastinių liekanų tyrimo metodai, paleontologijos mokslo raidos istorija, šiuolaikinio paleontologijos mokslo skyriai, buvusių organizmų gyvenimo sąlygų atkūrimo problemos, paleoekologija, paleontologijos duomenų reikšmė tiriant evoliuciją, evoliucijos tyrimo metodai, naujų rūšių susidarymas, vykstant evoliucijai, mutacijų reikšmė evoliucijoje, genai, evoliucijos dėsniai ir svarbiausios sąvokos. Taip pat iškastinių organizmų sistematika ir klasifikacija, naujos organizmų klasifikacijos sistemos.

Visus šiuos šešis įvadinis skyrius parašė Meilutė Kabailienė. Vadovėlio sisteminės dalies septintame skyriuje aptariami įvairūs bebranduolių organizmų (*Procarvota*) sandaros, sistematikos, išplitimo ir reikšmės klausimai. Aštuntame, didžiausiame skyriuje apibūdinami organizmai, turintys branduolį

(*Eucaryota*). Šio skyriaus pradžioje nagrinėjami augalai, grybai, toliau – bestuburių gyvūnų tipai ir pabaigoje – chordiniai. Sistematinės dalies bebranduolių organizmų, augalų, grybų, pirmuonių, duobagyvių, žieduotųjų kirmėlių, pinčių, archeociatų, nariuotakojų ir moliuskų skyrius rašė Meilutė Kabailienė, o samangyvių, pečiakojų, dygiaodžių ir pusiauchordinių skyrius – Sigitas Radzevičius. Chordinių tipo bežandžių ir žuvų skyrius M. Kabailienė ir S. Radzevičius parengė drauge. S. Radzevičius parašė skyrių apie varliagyvius, o M. Kabailienė – roplių, paukščių ir žinduolių skyrius, tarp jų ir apie hominidus. Dėl didelės gyvūnų atstovų gausos vadovėlyje yra aptariami tik žinduolių poklasiai, o svarbiausias dėmesys skyriuje apie žinduolius skirtas primatų būriui ir hominidų šeimai.

Vadovėlio pabaigoje pateikiami du literatūros sąrašai: 1) tekste ar iliustracijose panaudotų vadovėlių ir monografijų, 2) specialių mokslinių straipsnių. Yra dvi rodyklės: 1) svarbiausių sąvokų bei terminų ir 2) iškastinių organizmų pavadinimų lotynų ir lietuvių kalbomis. Visą vadovėlio tekstą tvarkė ir redavo M. Kabailienė, o visas iliustracijas, esančias vadovėlyje, – S. Radzevičius.

Baigdami šią pratarbę norėtume širdingai padėkoti profesorius Juozui Paškevičiui, kuris susipažino su visu vadovėliu, padarė vertingų dalykinių pastabų ir davė labai gerų patarimų. Bestuburių paleontologijos skyrius išnagrino profesorius Sigitas Podėnas, už tai jam esame dėkingi. Paleobotaninės vadovėlio dalies analizę atliko profesorius Jonas Remigijus Naujalis. Rašant skyrių apie grybus, vadovėlio autorius labai nuoširdžiai ir dalykiškai konsultavo profesorius Ernestas Kutorga. Dėkojame jam. Taip pat dėkojame pasaulyje žinomai paleontologei habil. dr. Valentinai Karatajūtei-Talimaa už svarbias pastabas ir patarimus, rašant chordinių skyrių. Nuoširdžiai dėkojame Jurgitai Stasevičiūtei-Radzevičienei, Aurelijai Bičkauskienei, Giedriui Bičkauskui, Andrejui Spiridonovui, labai pagelbėjusiems rengiant vadovėlio tekstą ir iliustracijas spaudai.